

К. В. Легких

кандидат юридичних наук, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
Академія адвокатури України, член Науково-практичної ради
Ради адвокатів Київської області, адвокат
ORCID 0000-0002-8877-4312

СПРАВЕДЛИВІСТЬ ЯК ПРИНЦИП ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ

У статті на основі наукового дослідження вирішено наукове завдання здобуття додаткових знань у сфері нормативного та доктринального тлумачення терміну «принцип справедливості», адже строкатість поглядів на суть відповідних засад здійснення судочинства в Україні обумовлює необхідність формування авторської позиції з цього питання, яка безумовно має базуватися на здобутках інших науковців, у поле зору яких потрапляв відповідний принцип.

У рамках проведеного дослідження у першу чергу з'ясовано справедливість, як принцип діяльності судів в Україні, з цією метою автор зосередився на основних доктринальних підходах відносно сприйняття її (справедливості) суті у наукових роботах.

Автором визначено про розповсюдження дії змістовних складових принципу справедливості у праві не тільки на сферу економіки і перерозподілу матеріальних благ у суспільстві (цивільне право, господарське право, податкове право, фінансове право тощо), але також і на площину тих галузей права, які встановлюють юридичну відповідальність за окремі правопорушення (кримінальне право, адміністративно-деліктне право та інші). З цією метою проаналізовано положення, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кодексу адміністративного судочинства України, Конституції України, Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів.

Сформульовано висновки про те, що принцип справедливості у діяльності національних судів представляє собою основоположну засаду, визначену на рівні українського законодавства і окремих міжнародних документів, суть якої проявляється у такій формі організації процедур судового контролю та розсуду, що максимально відповідає уявленням людей про правду та збалансованість суспільних відносин у сферах перерозподілу особистих немайнових та майнових благ, призначення покарання і оцінки доказів.

Ключові слова: правосуддя, принцип, справедливість, судочинство, суд.

Постановка проблеми. Виходячи із міркувань відносно суті принципу справедливості у професійній діяльності судів, ми можемо у першу чергу, зазначити, що для вирішення вказаної проблеми нам необхідно вирішити наступне завдання: здобути додаткових знань у сфері нормативного та доктринального тлумачення терміну «принцип справедливості». Справа у тому, що строкатість поглядів на суть відповідних засад здійснення судочинства в Україні обумовлює необхідність формування авторської позиції з цього питання, яка безумовно має базуватися на здобутках інших науковців, у поле зору яких потрапляла відповідний принцип.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий погляд на досліджувану проблему з точки зору права висвітлювався на рівні роз-

мірковувань окремої групи науковців, думки яких є значущими для формування повної картини бачення її вирішення. Вагомий внесок у розв'язання проблеми формування суті такої категорії, як «справедливість» внесли, у тому числі, практикуючи юристи. Зокрема позиції таких суддів, як В. Городовенко та О. Прокопенко заслуговують на окрему увагу з точки зору обізнаності темою, яка нами досліджується. Проте дослідження вирішення питання про необхідність нормативного вираження проблеми, скажемо так, «документизації» відповідного підходу змусило нас звернутися до наукових робіт інших вчених, точки зору яких ми також враховували, формулюючи власне бачення на досліджувану проблему. Відповідними запитаннями, зокрема, задавалися такі науковці, як Т. Базиль, М. Братасюк, О. Скакун,

Е. Столяров, Г. Столярова, М. Яковенко та інші, продовження думок яких знайшло висвітлення на рівні цієї статті.

Відповідно до зазначеного вище **метою цієї статті** є наукове дослідження справедливості як принципу діяльності національних судів.

Виклад основного матеріалу. У юридичній енциклопедії зазначається, що справедливість (лат. *justitia*) представляє собою «соціально-етичну та морально-правову категорію, один з основних принципів права. Поняття «справедливість» позначає наявність у соціальному світі правових засад і виражає їх правильність, імперативність і необхідність... Справедливість виступає визначальною ознакою і невід'ємним механізмом регулювання людських відносин, пов'язаних з пануванням, підпорядкуванням, підтриманням взаємоповаги між людьми, необхідністю гармонізації різних, у тому числі протилежних (конкуруючих) інтересів...» [1, с. 604].

На думку О. Скакун справедливість представляє собою міру морально-правової домірності вкладеного та отриманого в усіх сферах життєдіяльності людини та їхнього правового забезпечення [2, с. 234]. Така точка зору є особливо доречною з точки зору аналізу особливостей людського характеру і відношення до трудової активності. Окрема група осіб може власною працею, у тому числі інтелектуальною, сформувати капітал і вважати абсолютно справедливим його належність собі, а інша, навпаки, займає по відношенню до будь-якої праці, скажемо так, пасивну позицію і не має вагомих майнових надбань. Остання група недоречно може вважати такий стан речей несправедливим, що має наслідком вчинення чисельних правопорушень проти власності. Зрозуміло у цьому випадку ми не ведемо мову про неможливість талановитій, обдарованій та працьовитій людині отримати належну оцінку свого таланту з причин належності до тієї чи іншої соціальної групи або класу і неможливість вийти за її рамки. Відсутність самого інституту «соціального ліфту».

Вказану вище точку зору опосередковано підтверджує позиція Є. Столярова, який зазначає, що природа соціальної справедливості проявляється не тільки у рівності людей у сфері доступу до засобів виробництва, але і у рівності їх реальних політичних, юридичних прав [3, с. 112]. У цьому сенсі у котрий раз хотілося б додати, що для повного розкриття суті принципу справедливості самої по собі рівності прав недостатньо. Рівність прав зовсім не означає рівності можливостей у їх реалізації, і саме остання

можливість також виступає вагомою складовою засади, яку ми досліджуємо.

На думку М. Яковенка поняття «справедливість» має «розглядається як показник ефективності права, зокрема правильності його застосування та можливостей імплементації в різні правові концепції суспільних систем. Інакше кажучи, справедливість є мірилом права. Загалом, треба відзначити, що незалежна форма існування права, без урахування принципу справедливості, стає інструментом для реалізації лобістських інтересів певних соціальних груп. Іноді вони небезпечні як для окремих суспільних груп, так і для людства загалом» [4].

Проте, нас у рамках даного дослідження у першу чергу цікавить справедливість, як принцип діяльності судів в Україні, а тому спробуємо зосередитися на основних доктринальних підходах відносно сприйняття її (справедливості) суті у декількох (охопити усі просто неможливо) наукових роботах.

Так, В. Городовенко, наголошуючи на глибокій соціальній основі, досліджуваної нами категорії, визначає справедливість, як необхідну складову нормального існування будь-якого суспільства і зазначає, що вона є принципово неможливою у правовій державі без забезпечення її встановленими законом процедурами, так звана процедурна справедливість. Головна роль у цьому процесі відводиться суду, який, розглядаючи спори, вирішуючи конфлікти, встановлюючи заборони на проведення окремих масових заходів, є найбільш дієвим інструментом для запобігання виникненню соціального напруження [5, с. 23].

Крім того, не можна не погодитися з точкою зору згаданого у попередньому абзаці дослідника, щодо визначальної ролі суду у процесі справедливого перерозподілу власності у будь-якій демократичній, цивілізованій державі, адже безконтрольне заволодіння окремими її (власності) об'єктами, так само як і концентрація великої їх (об'єктів) кількості у окремої особи або групи осіб, не буде сприяти гармонійному розвитку суспільства і стане визначальним фактором для виникнення ризиків монополізації у тих чи інших сферах.

Продовжуючи вказану думку, необхідно навести наукову позицію О. Черданцева, який зазначав, що досліджуваний нами принцип відіграє визначальну роль у регулюванні економічних відносин. Суть останніх він бачив через призму справедливого перерозподілу матеріальних благ між усіма членами суспільства [6, с. 6]. Якщо

сприймати справедливість з діалектико-матеріалістичної точки зору і визначати примат буття над свідомістю, такий погляд є справедливим, проте залишається вразливим з точки зору забезпечення необхідності правильного і гармонійного розподілу духовних благ.

Вказана вище позиція обумовлена не тільки внутрішнім баченням окремої людини щодо суті принципу справедливості, але прямо підкреслюється вже на рівні Конституції України. Наприклад у ст. 13 Основного Закону України зазначається, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу [7]. Крім того, у ст. 21 Конституції України вказується, що усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

На нашу думку, положення ст. 21 Основного Закону України, втім, не варто сприймати буквально, адже абсолютної рівності прав людини у соціальній державі, якою і виступає Україна (ст. 1 Конституції України), досягти принципово неможливо. Окремі категорії осіб цілковито законно мають переваги над іншими і це у цивілізованій державі не сприймається як прояв дискримінації та несправедливості.

Так, соціально незахищені групи населення (інваліди, сироти, учасники бойових дій) і окремі групи державних службовців (народні депутати, Президент України, військовослужбовці СБУ, працівники Національної поліції, судді тощо) мають цілу низку, встановлених державою пільг та переваг у порівнянні з пересічним громадянином. Доцільність запровадження окремих із них є темою для спеціальної дискусії, яка не входить у поле нашої наукової зацікавленості, але їх наявність вказує на те, що справедливість треба сприймати не тільки у площині рівності прав, але також і своєрідної «нерівності», що є виправданим з точки зору комплексного забезпечення прав людини в Україні з урахуванням індивідуального внеску у розвиток суспільства або втрат, яких така особа зазнала, виконуючи свої обов'язки чи з інших причин.

Ідея, висловлена у попередньому абзаці, з необхідністю наводить нас на розмірковування про розповсюдження дії змістовних складових принципу справедливості у праві не тільки на сферу економіки і перерозподілу матеріальних благ у суспільстві (цивільне право, господар-

ське право, податкове право, фінансове право тощо), але також і на площину тих галузей права, які встановлюють юридичну відповідальність за окремі правопорушення (кримінальне право, адміністративно-деліктне право та інші).

На доктринальному рівні відповідну проблему досліджували багато науковців. Так, М. Братасюк, зазначав у своїх наукових роботах, що існує цілий ряд найбільш важливих аспектів, які необхідно дослідити судді (колегії суддів) під час здійснення правосуддя. До них він відносив, буквально, наступні: «покарання повинно реалізовувати принцип справедливості, який дасть максимальний соціальний ефект для недопущення подальших аналогічних неправомірних дій; покарання має здійснюватись відповідно до принципів верховенства права; покарання повинно бути реалізовано із дотриманням прав та свобод людини» [8].

Загалом погоджуючись з цією точкою зору, ми, втім, повинні звернути увагу на те, що чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [9], так само як і Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [10], взагалі не оперують таким терміном, як «верховенство права», що термінологічно ускладнює практичну реалізацію відповідного принципу у кримінальному судочинстві або провадженні у справах про адміністративні правопорушення, у тому числі, на етапі призначення покарання.

Забігаючи наперед, для пояснення нашої точки зору необхідно сказати, що спрощено принцип верховенства права може сприйматися, як можливість судді відійти від імперативних вказівок тієї чи іншої норми права, якщо це необхідно для забезпечення принципу справедливості. Такий підхід, власне, у своїх крайніх проявах може виявитися у можливості застосування суддею (колегією суддів) по відношенню до злочинця, що вчинив особливо жорстокий злочин, який спричинив особливий резонанс і обурив суспільство, такої ж жорсткої міри покарання. Наприклад, смертна кара, хоча її застосування і суперечить чинному законодавству та принципу гуманізму, але дозволить частково знизити рівень соціального напруження.

Часткова правдивість досліджуваної точки зору все ж таки може підтверджуватися на рівні цивільного права, що як виняток передбачає застосування так званої «підвищеної цивільної відповідальності», коли розмір відшкодувань є більшим аніж реально спричинена шкода. Так, у ч. 4 ст. 1200 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) зазначається, що розмір від-

шкодувань за шкоду, завдану смертю потерпілого, може бути збільшений законом [11].

Подібну, до вищезгаданої, позицію займає і Н. Малєїн, який зазначає, що «принцип справедливості має пропорційно встановлювати відповідальність за негативне діяння – негативною платою» [12, с. 48-51]. У цьому сенсі не можна не погодитися з думкою М. Яковенка, який аналізуючи точку зору Н. Малєїна, вказує на те, що «за такої позиції матимемо стародавній принцип таліона «око за око, зуб за зуб», що абсолютно не відповідає сучасному законодавству, оскільки, як ми знаємо, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та інші види відповідальності, не використовують покарань, що виражаються у приниженнях, членушкодженні або знущаннях. Навпаки, юридичні норми все більше пронизані ідеями гуманізму, захисту прав, свобод та рівності всіх перед юридичною відповідальністю» [4, с. 126].

Продовжуючи думку про роль суду у забезпеченні принципу справедливості в Україні, не можна також не пригадати таку можливість, яка надається суддям державою, як «суддівський розсуд». Спрощено, адже це не входить у предмет нашого наукового дослідження, останній можна визначити, як суб'єктивну можливість суду дати власну оцінку окремим, чітко не визначеним нормою права, категоріям. Справа у тому, що в нормативно-правовому акті не завжди уявляється можливим передбачити усі життєві ситуації або визначити універсальний еквівалент застосування норми права до їх врегулювання.

Найбільш насиченими на так звані «оціночні поняття» є норми цивільного права, яке регулює широке коло особистих немайнових та майнових відносин. Наприклад: «розумний строк», «майновий стан заподіювача шкоди», «великий розмір» тощо.

Не «обділеним» на велику кількість оціночних понять є і КК України. Наприклад, тільки у формулі необхідної оборони ми можемо спостерігати їх декілька. Так, у ст. 36 КК України зазначається, що необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної

оборони [9].

У ст. 173 КУпАП («Дрібне хуліганство») уже сама назва цієї статті є оціночним поняттям. Сама ж формула цього адміністративного правопорушення містить їх (оціночних понять) принаймні три: дрібне хуліганство, тобто нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян та інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян [10].

Продовжуючи думку, необхідно також відзначити, що суддівський розсуд, як суб'єктивна складова справедливості, застосовується не тільки у сфері оціночних юридичних понять, але також у сфері оцінки доказів. Зважаючи на те, що судові рішення має бути не тільки законним, але також і обґрунтованим, прозора та зрозуміла для сторін (сторони) оцінка доказів судом є важливим фактором соціалізації категорії «справедливість» у діяльності відповідного органу.

Як приклад можна навести положення ст. 94 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), де зазначається, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [13].

Порівнюючи інститут оцінки доказів у кримінальному провадженні і провадженні у справах про адміністративні правопорушення, які є спорідненими за своєю карною юридичною природою, ми, втім, знаходимо певні відмінності. Так, у ст. 252 КУпАП зазначається, що орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю.

Тобто, як бачимо, реалізуючи основні засади принципу справедливості, суддя у кримінальному провадженні оцінює докази керуючись виключно законом, а у провадженні про адміністративні правопорушення законом і правосвідомістю. Для того щоб безпідставно не розширювати предмет нашого дослідження останню (правосвідомість) у рамках цієї роботи пропонується сприймати, як «форму суспільної свідомості, що містить в собі сукупність погля-

дів, почуттів, емоцій, ідей, теорій та концепцій, а також уявлень і настанов, які характеризують відношення особи, суспільної групи і суспільства в цілому до чинного чи бажаного права, а також до всього, що охоплюється правовим регулюванням. Правосвідомість є однією з пріоритетних складових теоретичної конструкції («теоретичним тілом») більш складних форм правових свідомостей (наприклад, національної «української правової свідомості») [14].

На думку Г. Клімової, з якою авторська позиція співпадає, «справедливість як цінність правосвідомості і правової культури виступає особливим механізмом, що підтримує міру рівноваги правових цінностей і, водночас, є визначальним моментом домінування при конфліктному зіткненні цих цінностей. ... Справедливість як цінність правосвідомості і правової культури складає основу ціннісно-нормативної системи суспільства і правопорядку, фундамент, на якому будується суспільна злагода» [15, с. 149, 156].

Отже, якщо сприймати справедливість як цінність правосвідомості, то закономірно виникає запитання: чому у кримінальному провадженні при оцінці доказів суддя не повинен керуватися правосвідомістю? Для відповіді на це запитання необхідно звернути увагу на час прийняття відповідних кодексів. Незважаючи на величезну кількість сучасних правок до КУпАП останній залишається за своїм «духом» радянським нормативно-правовим актом, що контекстно обумовлює і основоположні підходи до його форми та змісту. Наявність такого критерію для оцінки доказів як правосвідомість також може пояснюватися тим фактором, що постанови у справах про адміністративні правопорушення можуть складати не тільки судді, але також інші посадові (службові) особи та органи державної влади або місцевого самоврядування, які за логікою законодавця можуть навіть і не мати вищої юридичної освіти і, відповідно, належного рівня правосвідомості, наявність якого у професійних суддів презюмується.

Так, у ст. 89 ЦПК України (оцінка доказів) зазначається, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [16]. Як бачимо, відповідний нормативний акт при оцінці доказів не зобов'язує суддю керуватися не тільки правосвідомістю, але навіть законом, як ми це бачимо у КУпАП та КПК України.

Відповідні тенденції ми можемо спостерігати також і в інших процесуальних кодексах. Так, у ст. 86 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), зазначається, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів [17]. Так само у ст. 90 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) зазначається, що суд оцінює докази, які є у справі, за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на їх безпосередньому, всебічному, повному та об'єктивному дослідженні [18].

Таким чином ЦПК України, ГПК України та КАС України не передбачають таких критеріїв оцінки суддями доказів, як скерованість законом чи правосвідомістю, що, власне, є зрозумілим, адже закон не може передбачити якогось універсального підходу у цій процедурі, а з урахуванням вимог, які висуваються до кандидатів на заміщення посади судді (повна юридична освіта, стаж професійної діяльності у сфері права тощо), правосвідомість вказаної категорії осіб має бути сформована в обсязі, достатньому для справедливого відправлення правосуддя.

Усі перелічені нами вище процесуальні кодекси, за виключенням КУпАП, передбачають таку вимогу до діяльності професійних судів, як справедливість. У випадках розгляду адміністративних справ суддями подібне виключення (КУпАП) є некритичним, адже у ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [19]. Проте, якщо справа про адміністративне правопорушення розглядається іншим органом державної влади або місцевого самоврядування, вимога щодо справедливості їх діяльності у цій сфері наразі не стоїть, що змушує нас доходити висновку відносно необхідності застосування механізмів аналогії. В іншому випадку постанови про адміністративні правопорушення, винесені цими органами, можуть мати і несправедливий характер без жодних санкцій по відношенню до відповідальних осіб.

У чинному національному законодавстві хоча і використовується така вербальна кон-

струкція, як «справедливість», проте тлумачення її змісту, за рідкими виключеннями, не дається. Наприклад, у ст. 4 («Основні засади податкового законодавства») п. 4.1.6. Податкового кодексу України зазначається, що соціальна справедливість це установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків [20].

За межами процесуальних кодексів категорія «справедливість» використовується також і в окремих матеріально-правових джерелах. Так, у п. 6 ст. 3 ЦК України зазначається, що до загальних засад цивільного законодавства відноситься, у тому числі, справедливість, добросовісність та розумність. Проте, як вже зазначалося вище, у жодному (за виключенням Податкового кодексу України) із чинних національних нормативно-правових актів не пояснюється, що треба розуміти під справедливістю, у тому числі, в діяльності професійних суддів, що, безумовно, потребує негайного вирішення на рівні внесення відповідних змін до законодавства.

Основою для визначення суті категорії «справедливість» на міжнародному рівні виступає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод у ст. 6 якої зазначається, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [21].

Реалізуючи відповідний принцип на національному рівні Конституційний Суд України у своєму рішенні № 3-рп/2003 (справа № 1-12/2003) від 30 січня 2003 року зазначив, що правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення у правах [22].

Крім того, аналіз практики Європейського суду з прав людини свідчить, що з метою захисту прав, передбачених Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Суд значну увагу приділяє обов'язкам держави та її посадових осіб у сфері здійснення правозахисної діяльності, а саме обов'язку: а) проводити ефективне і своєчасне розслідування, б) пояснити причини відмови в порушенні кримінальної справи, в) відшкодування матеріальної й моральної шкоди тощо [23-25].

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що принцип справедливості у діяльності наці-

ональних судів представляє собою основоположну засаду, визначену на рівні українського законодавства і окремих міжнародних документів, суть якої проявляється у такій формі організації процедур судового контролю та розсуду, що максимально відповідає уявленням людей про правду та збалансованість суспільних відносин у сферах перерозподілу особистих немайнових та майнових благ, призначення покарання і оцінки доказів.

Список використаних джерел:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова рекол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998 Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Х.: Консум, 2006. 565 с.
3. Столяров Е. С., Базиль Т. М., Столярова Г. И. Социальная справедливость и экономическая ответственность. *Справедливость и право*: межвуз. сб. научных трудов. Свердловск: СЮИ, 1989. С. 110-117.
4. Яковенко М. Справедливість як елемент права. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2019/nov/19966>
5. Городовенко В. Принцип справедливості судової влади: загальнотеоретичні аспекти. *Адвокат*. № 2 (137). 2012. С. 20-24.
6. Черданцев О. Ф. Социалистическое право и справедливость. *Справедливость и право*: меж вуз. сб. научных трудов. Свердловск: Изд-во СЮИ, 1989. С. 5-15.
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
8. Братасюк М. Г. Співвідношення загальних принципів та норм права в основних типах праворозуміння. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 60-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2016_1_7.
9. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2341-14>.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
11. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1627>.
12. Малейн Н. С. Юридическая ответственность и справедливость. М.: Юрид. лит., 1992. 215 с.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
14. Правосвідомість. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Правосвідомість>.
15. Герасіна Л. М., Данильян О. Г., Дзьобань О. П. та ін. Правосвідомість і правова культура як

- базові чинники державотворчого процесу в Україні: монографія. Х. : Право, 2009. 352 с.
16. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
  17. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
  18. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
  19. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
  20. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20130203/find?text=%D1%EE%F6%B3%E0%EВ%FC%ED%E0+%F1%EF%F0%E0%E2%E5%E4%EB%E8%E2%B3%F1%F2%FC#w2_1
  21. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнар. док. від 04.11.1950 р. (в ред. від 02.10.2013 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_00.
  22. Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 р. № 3-рп/2003 у справі № 1-12/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/v003p710-03>
  23. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, юрисдикцію та практику Європейського суду з прав людини: Інформаційний лист Вищого господарського суду України № 01-06/1444/16 від 22.04.2016 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1444600-16#Text>.
  24. Справа «Корнєв і Карпенко проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 21.01.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_637#Text.
  25. Справа «Жук проти України»: Рішення Європейського суду з прав людини від 11.04.2011 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_659#Text.

Legkikh K. V. Fairness as a principle of national courts activity

The article, based on the scientific research, has solved the scientific task to obtain additional knowledge in the field of normative and doctrinal interpretation of the term «principle of fairness», because the diversity of views on the essence of the relevant principles of judicial proceedings in Ukraine determines the need to form an authorial position on this issue, which should certainly be based on the achievements of other scientists, who have come into sight of the principle.

Within the framework of the conducted research, first of all, fairness as a principle of court activity in Ukraine has been clarified. For this purpose, the author has focused on major doctrinal approaches to the perception of its (fairness's) essence in scholarly works.

The author has determined the spreading of substantive elements of the principle of fairness in law not only in the economic sphere and redistribution of wealth in society (civil law, commercial law, tax law, financial law, etc.), but also in the plane of branches of law that establish legal liability for certain offences (criminal law, administrative tort law and others). For this purpose, the provisions of the Ukrainian Economic Procedural Code, the Ukrainian Administrative Offences Code, the Ukrainian Administrative Procedure Code, the Ukrainian Constitution, the Ukrainian Criminal Code and other laws and regulations have been analyzed.

The conclusion states that the principle of fairness in the national courts is the basic principle, defined at the level of the Ukrainian legislation and some international documents, the essence of which is shown in such form of organization of judicial control and discretion procedures, that maximally corresponds to the people ideas of truth and balance of social relations in spheres of personal non-property and property benefits redistribution; determination of punishment and estimation of evidences.

Key words: justice, principle, fairness, jurisdiction, court.